

УДК 811.161.2'38:808.5(049.32)

Л.М. КОЛІБАБА, кандидат філологічних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: kolibaba.lm@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7063-5309>

ЗМІНИ В ЛІТЕРАТУРНИХ НОРМАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІЙНИХ РЕСУРСІВ: ПОЗИТИВНА ДИНАМІКА ЧИ ДЕСТРУКЦІЯ?

Наукова проблема, що її порушила у своїй доповіді¹ Т.А. Коць, безсумнівно, актуальна як для мовознавців, так і для всіх мовокористувачів, адже йдеться про зміни в літературних нормах сучасної української мови, які сталися в першій чверті ХХІ ст. під впливом культурно-історичних і суспільно-політичних зрушень усередині України, з одного боку, та світових тенденцій глобалізації та цифровізації, — з іншого. «Ці зміни, — зазначила Тетяна Анатоліївна, — зумовлюють перебудову у виборі мовних засобів для забезпечення нових комунікативних потреб соціуму в усіх сферах мовного функціонування — публіцистичній, художній, науковій, офіційно-діловій, релігійній» (с. 1), проте в доповіді вона звузила коло наукових пошуків і спробувала простежити динаміку літературних норм у публіцистичних, наукових та релігійних текстах сучасних українських медійних ресурсів.

Вибір об'єкта дослідження заслуговує цілковитого схвалення, оскільки роль засобів масової комунікації у процесах дотримання і збереження літе-

¹ Відгук про наукову доповідь Т.А. Коць «Динаміка літературної норми в текстах сучасних українських медіаресурсів: функціонально-стильовий вимір».

Цитування: Колібаба Л.М. (2025). Зміни в літературних нормах сучасних українських медійних ресурсів: позитивна динаміка чи деструкція? *Українська мова*, 3 (95), 114—118.

© Видавець: ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ратурної норми української мови не можна недооцінювати — вплив медійних ресурсів на свідомість громадян сьогодні є незаперечним. Як слушно зауважила Є.Г. Кравченко, «медійна мова впливає на мовленнєво-мисленнєву діяльність суспільства не просто передаючи мовний смак доби, а й створюючи мовний ідеал сучасності (символічні норми)»².

Потреба досліджувати динаміку літературної норми в текстах сучасних українських медійних ресурсів зумовлена не лише змінами в самих літературних нормах, а й трансформаціями в розумінні засадничих критеріїв нормативності мовних одиниць, що відбулися в першій чверті ХХІ ст. «У суспільстві, — констатує Тетяна Анатоліївна, — змінилося ставлення до літературної норми. Її вже не сприймають як імператив, а швидше як гнучкий набір мовних засобів для забезпечення комунікативних намірів мовця» (с. 2), що спричиняє міжстильову взаємодію текстів різних функційних сфер — змішування різнорідних стилів та жанрів і, як наслідок, виникнення «гібридних мовних продуктів», не регламентованих жодною стильовою нормою, із багатьма мовними помилками.

Деякі дослідники вважають, що ігнорування правил — це не ознака неграмотності користувача, а специфіка комунікації в інтернеті, де в режимі реального часу поняття норми нехтують задля скорочення часоکیلкисної величини в комунікативному акті між користувачами³, тобто ненормативність тексту втрачає негативну ознаку, що становить неабияку загрозу для мовної практики і може спричинити руйнування поняття літературного стандарту загалом. Це справді дуже загрозлива ситуація, адже, за висновками науковців, сучасні медіакомпанії зосереджують увагу не на процесі створення змісту, не на правильному передаванні інформації за допомогою мовних засобів, а на її «упакуванні» (так званий «візуалізації контенту») та швидкому поширенні⁴.

Відомо, що традиційно мовну норму кваліфікують як «сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства», а основними критеріями встановлення літературної норми впродовж тривалого часу вважали: 1) територіальний, або культурно-історичний; 2) загально визнані зразки і мовну традицію («критерій авторитетних письменників»); 3) відповідність системі мови — її внутрішнім законам та закономірностям; 4) поширеність певного мовного явища; 5) національно-

² Кравченко Є.Г. (2024). Мас-медіа і сучасний мовно-нормативний процес. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (с. 491). Київ: Національний авіаційний університет. <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/64238>

³ Мариненко І. (2017). Орфографічні й лексичні помилки в кросмедійних ЗМІ: типологія, причини виникнення. *Мова: класичне — модерне — постмодерне*, 3, 228. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_27

⁴ Кравченко Є.Г. (2024). Мас-медіа і сучасний мовно-нормативний процес. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (с. 494). Київ: Національний авіаційний університет. <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/64238>

ідентифікаційний (не лише збереження мовної традиції, але й центральна увага до унікальних мовних ознак явища)⁶.

Проте, за висновками Тетяни Анатоліївни, традиційні засадничі критерії випрацювання літературної норми в останнє десятиріччя втрачають актуальність. Дослідниця проаналізувала зміни в засадах сучасного нормотворення і виокремила серед них визначальні для формування теперішньої мовної норми:

- добір мовних засобів у кодифікаційних працях має відповідати комунікативній меті автора;
- зміни в мовній традиції загально визнаних зразків, мірилом яких була мовна практика авторитетних письменників;
- зміни в естетичному каноні, що був визначальним із часів формування літературного стандарту (від кінця XIX — початку XX ст.);
- зміни у змістовому наповненні критеріїв — напрями динаміки літературної норми тепер визначає не художній стиль, а публіцистичний;
- різновекторність, хаотичність змін у вербальних засобах сучасних текстів.

Усі ці функційні зміни в розвиткові літературної норми Тетяна Анатоліївна пов'язала з такими загальносвітовими тенденціями, як посилення авторської позиції в тексті та функційно-стильові зміни в межах усіх різновидів літературної мови з виразним тяжінням до експресивізації. Саме тому вона докладно схарактеризувала кожен із напрямків розвитку змін у формуванні сучасної літературної норми на тлі загальносвітових тенденцій, що дало змогу зробити такі засадничі висновки про динаміку літературної норми в текстах сучасних українських медійних ресурсів:

1. Посилення авторської позиції в тексті має як загрози (пропагування в медійних ресурсах не літературного стандарту, а ортоепійних, лексичних, граматичних помилок, що є наслідком тривалого зросійщення), так і переваги (посилення тенденції до автохтонізації — повернення питомих українських лексем, граматичних форм, синтаксичних конструкцій).

2. Значно потужнішою за авторську позицію в тексті є міжстильова взаємодія, яка охоплює всі сфери мови, впливає на стилістичну диференціацію, порушує комунікативно-прагматичні засади творення текстів та стилістичний баланс мовних засобів у всіх різновидах літературної мови.

3. Провідна роль у визначенні векторів літературної норми належить публіцистичному стилю.

4. Основний напрям трансформацій публіцистичного стилю — виразна експресивізація (переважання емоційного над раціональним).

5. Вибір мовних засобів у сучасних медійних ресурсах спричинений не їхньою інформаційною функцією, яку вможливорює нейтральний або раціональнооцінний словник, а впливом на масову свідомість. Саме тому з усіх закладених у мовній системі одиниць найдієвішим є емоційний пласт лексики.

⁶ Єрмоленко С.Я. (2007). *Українська мова: Енциклопедія*. В.М. Русанівський та ін. (редкол.). 3-тє вид., зі змінами і доп. (с. 439). Київ: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана; Фаріон І.Д. (2013). *Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей)* (с. 16). Вид. 3-тє, доп. Івано-Франківськ: Місто НВ.

6. Змінилися жанрові комунікативно-прагматичні ознаки науково-популярних проєктів у медійних ресурсах — тепер у межах одного тексту поєднують наукову інформацію з розважальними елементами, вербалізаторами якої є емоційнооцінні слова.

7. У науковому стилі, передусім у текстах гуманітарного сектору, змінилося співвідношення категорій книжності — розмовності — емоційності, унаслідок чого посилюється орозмовлення наукових текстів, що суперечить природі стильової норми наукового стилю, однією з диференційних ознак якого є стильова нейтральність, та нівелює ще один визначальний напрям літературної мови — інтелектуалізацію.

8. Експресивізація сучасного словника негативно впливає також на стильову норму ще одного книжного різновиду літературної мови — релігійного.

9. Тенденції до експресивізації літературної мови спостерігаємо на тлі масштабних світових процесів до спрощення вербального наповнення текстів у всіх сферах мовної комунікації, що породжує не лише неоднозначність розуміння коротких текстових повідомлень, а й спричиняє спрощений тип мовомислення, наслідками якого є відтворення назв понять і термінів з інших мов зі збереженням латинської графіки за допомогою технічного копіювання та поширення іншомовних слів, передусім англізмів.

Рецензована доповідь логічно струнка й чітко структурована: Тетяна Анатоліївна окреслила проблему, констатувала зміни в розвитку мовної норми, проаналізувала їх і зробила висновки. Для повноти й цілісності виконаного дослідження, на нашу думку, бракує, по-перше, загальної оцінки динаміки літературної норми в текстах сучасних українських медійних ресурсів (позитивна / негативна), а по-друге, — рекомендацій щодо позиції фахівців: як професійна спільнота має реагувати на такі зміни в теперішніх літературних нормах і в який спосіб зарадити ситуації, якщо ці зміни є негативними (у цьому полягає найбільша практична цінність праць такого зразка). Тетяна Анатоліївна слушно зазначила, що «мовознавча оцінка цих процесів завжди має бути раціональною, незважаючи на масштабні процеси експресивізації світового простору» (с. 17), але самих рекомендацій не запропонувала. Звісно, мовознавці не можуть вплинути на те, що літературна норма української мови сьогодні зазнає потужного впливу загальносвітових тенденцій, проте завдання фахівців, на нашу думку, полягає у випрацюванні механізмів протистояння та боротьби із цими впливами.

Готуючи текст доповіді до друку, радимо Тетяні Анатоліївні звернути увагу ще й на такі міркування та побажання:

1. У назві доповіді зазначено «Динаміка літературної норми в текстах сучасних українських медіаресурсів: функціонально-стильовий вимір», проте не зауважено, які саме сучасні українські медійні ресурси обстежено. Інформацію про джерела фактичного матеріалу потрібно додати до тексту доповіді.

2. Рекомендуємо поміркувати над тезою «Показовим для релігійних текстів є активізація рідковживаних та розмовних слів, напр.: *користати, огульно, візія, таланний* (с. 7)», зокрема над тим, чи ця тенденція характерна лише для сакрального стилю. Зауважимо, що про орозмовлення сучасного

публіцистичного стилю дослідники зауважували ще понад 10 років тому (наприклад, М. І. Навальна в докторській дисертації «Функціонально-стильова динаміка лексики в українській періодиці початку ХХІ ст.» 2012 р.).

3. Ми поділяємо думку Тетяни Анатоліївни щодо тих чинників, які зумовили зміни у формуванні сучасної літературної норми. До них можна було б додати посилення тенденцій до автохтонізації та активізацію пуристичних настроїв, що розгортаються в умовах незалежної України, зокрема й у деяких медійних ресурсах, і спрямовані на зміцнення національних морфологічних і словотвірних норм та збереження самобутності українського формотворення і словотворення.

4. Радимо Тетяні Анатоліївні ознайомитися з монографією Н.М. Костусяк і М.І. Навальної «Російсько-українська війна в об'єктиві мови»⁶, що, на нашу думку, збагатить її дослідження новими ідеями, зокрема щодо лексико-семантичних модифікацій в українському медійному дискурсі воєнного періоду, сучасних українських медійних засобів вербалізації узагальнених лінгвістичних понять та граматичних і стилістичних особливостей мови українських медійних ресурсів воєнного періоду.

Уважаю, що доповідь Т.А. Коць «Динаміка літературної норми в текстах сучасних українських медіаресурсів: функціонально-стильовий вимір» потрібно схвалити і рекомендувати до друку в журналі «Українська мова».

Відгук отримано 01.07.2025

Larysa Kolibaba, PhD in Philology, Senior Researcher, Senior Researcher
of the Department of the Grammar and Scientific Terminology
Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: kolibaba.lm@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7063-5309>

CHANGES IN LITERARY NORMS
OF MODERN UKRAINIAN MEDIA RESOURCES:
POSITIVE DYNAMICS OR DESTRUCTION?

⁶ Костусяк Н., Навальна М. (2025). Російсько-українська війна в об'єктиві мови. Луцьк: Вежа-Друк. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/27735>